

специальных учреждениях для детей с нарушениями умственного развития как важного условия успешной социализации учащихся.

Раскрываются особенности программного обеспечения трудового обучения школьников 5-7 классов с умственной отсталостью. Подчеркивается возможность использования педагогами базового компонента содержания и вариативных модулей в процессе трудового обучения в основном звене специальной школе .

Ключевые слова: социализация, трудовая подготовка, школьники с нарушениями умственного развития, профессионально-трудовое обучение, основное звено специальной школы.

Chebatarova O.V. Features of socialization of children with intellectual disabilities by means of vocational labor training

The article shows the main theoretical foundations that are crucial in the development of the content of labor training educational area "Technology" for mentally retarded children of special schools. The necessity the methodological foundations of professional labor training of mentally retarded pupils and the development of software and methodical support of labor training in institutions for children with mental disabilities as an important condition of successful socialization are determined.

It present the analysis of the peculiarities of software labor training school grades 5-7 with learning disabilities. It emphasized the use of teachers base component and variable content modules in the course of labor training at the basic level of special schools.

The content of vocational job training in a special school for mentally retarded children is aimed at ensuring prepare students for independent performing various types of work in terms of public and private enterprises and their own life and provides for the preparation of students for further education in vocational education for the professions .

Keywords : socialization , labor training, children with intellectual disabilities , vocational and labor training , the main link in a special school

Стаття надійшла до редакції 30.09.2015 р.

Статтю прийнято до друку 30.09. 2015 р.

Рецензент: д.пед.н., проф. Супрун М.О.

УДК 376.1-053.67:37.013.42

Шевченко Н.П.

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙЗ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ ЧЕРЕЗ ТРУДОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ

У статті наводяться результати дослідження особливостей трудової діяльності розумово відсталих учнів під час їх навчання у багатопрофільному навчально-реабілітаційному центрі. Здійснюється аналіз педагогічної роботи з розумово відсталими учнями (легка розумова відсталість, помірна розумова відсталість) та етапи трудового навчання цієї категорії учнів. Автором зазначаються шляхи вирішення цього питання в окремо взятому закладі - Комунальному закладі освіти «Криворізький багатопрофільний навчально-реабілітаційний центр «Натхнення» Дніпропетровської обласної ради».

Ключові слова: діти з особливими освітніми потребами, розумово відсталі учні, легка розумова відсталість, трудове навчання, адаптація, соціалізація.

«Виховання – це наука, яка навчає наших дітей обходитись без нас». «Мета виховання – навчити наших дітей обходитись без нас» (Ернст Легове).

Останнім часом у житті нашого суспільства сталися суттєві соціально-економічні зміни, що позначилися на освіті та вихованні молоді, а питання соціально-трудової адаптації випускників навчальних закладів набувають особливої актуальності. Це можна пояснити тим, що в умовах ринкової економіки відбувається конкуренція на ринку праці, крім того, на виробництві використовуються нові технології, технічні засоби, здійснюється комп'ютеризація, що, безперечно, ускладнює соціально-трудова адаптацію випускників і, насамперед, випускників спеціальних закладів, які не спроможні брати участь у цьому процесі [1, с.3].

Крім того, недостатній рівень їхньої соціальної адаптації призводить до негативних проявів підготовки учнів до життя і праці: невміння певної частини випускників застосовувати набуті знання і навички; недостатньо розвинута самостійність; низький рівень готовності до виконання суспільних обов'язків; невідповідність до участі у суспільному житті; недостатня підготовка до життя і праці в колективі; невміння поводитися, особливо в конфліктних ситуаціях, тощо.

Низький рівень професійно-трудової підготовки розумово відсталих учнів є однією з причин того, що суспільство несе відчутні економічні та моральні втрати, оскільки підліток стає тягарем для суспільства та батьків, під впливом несприятливих умов і обставин може стати на шлях антисоціальної поведінки.

Це зумовлює необхідність вишукування більш раціональних шляхів та нових підходів до організації трудової діяльності школярів, оскільки вона дає можливість розумово відсталим учням досягти такого рівня психологічної, практичної й соціальної підготовки, який допоможе їм стати на шлях самостійного життя і праці [2, с.119].

У зв'язку з цим постає питання щодо необхідності суттєвого оновлення системи спеціальної освіти, її форм і змісту, введення нових педагогічних підходів і інноваційних технологій, психологічного супроводу навчального процесу, а також нових комплексних програм розвитку особистості дитини і її найбільш ефективної і оптимальної соціально-трудової адаптації.

Враховуючи провідну тенденцію європейських країн, яка проявляється у прагненні включити дітей з порушеннями психофізичного розвитку, в тому числі (а може, й у першу чергу) з розумовою відсталістю, в загальний потік (mainstream) або, по-іншому, інтегрувати у соціум, на Україні також починають працювати в даному напрямку.

Введення Державного стандарту спеціальної початкової освіти в дію зумовило необхідність оновлення змісту освіти на українознавчій основі, його апробацію та впровадження в шкільну практику. На основі глибокого аналізу попереднього досвіду конструювання змісту освіти дітей з особливостями психофізичного розвитку, урахування досягнень спеціальної педагогіки і психології, вимог нормативних документів практично завершено роботу з розробки навчальних програм, оригінальних підручників і дидактичних посібників для початкової ланки всіх типів спеціальних закладів. Розпочато також роботу зі створення програм і посібників для дітей раннього віку з особливостями психофізичного розвитку. Такий підхід до структури, змісту і механізмів їх реалізації передбачає зміну шкільної освіти у відповідності з потребами демократичного суспільства, забезпечує достатній рівень освіченості учнів, максимально повну соціально-психологічну адаптацію й інтеграцію випускників у соціум.

Незважаючи на перебудови в освіті, удосконалення організації та змісту трудового навчання розумово відсталих учнів та їхньої соціально-трудової адаптації має першочергове значення для підвищення ефективності їхньої трудової підготовки та подальшого працевлаштування.

Тому проблемою нашого дослідження стало питання: умови соціалізації розумово відсталих дітей через трудову діяльність.

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретичною опорою вирішення цього питання стали дослідження в галузі сучасної олігофренопедагогіки і психології розумової відсталості. Результати досліджень вітчизняних і зарубіжних психологів та педагогів-дефектологів В.Бондаря, Л.Виготського, М.Вержиковської, Г.Дульнева, Н.Коломінського, В.Мачихіної, Ж.Намазбаєвої, Т.Пороцької, С.Рубінштейна, В.Синьова, І.Татьянчикової, О.Хохліної, Ж.Шиф та ін. показують наявність потенційних можливостей корекції та компенсації розвитку розумово відсталих, висувають ідею реабілітації і максимального залучення їх у соціальний простір.

На підставі цих досліджень зроблено висновок: розумово відстала дитина може розвиватися і навчатися, але тільки в межах своїх біологічних можливостей. Посилаючись на фахівців як в області медицини, так і в області психології М.Певзнера, А.Лурія, В.Лубовського, Л.Виготського, Г.Дульнева, О.Леонтьєва, А.Запорожця, П.Гальперіна, Б.Пінського, В.Занкової, які у своїх дослідженнях прийшли до того, що прогноз розвитку та соціальної адаптації розумово відсталих дітей більшою мірою залежить від системи виховання і навчання, а також від ступеня розумової відсталості.

Проблемам психології трудової діяльності, вивченню особливостей протікання трудових процесів у розумово відсталих дітей присвячені дослідження вчених В.Бондаря, А.Корнієнка, С.Максименка, Б.Пінського.

Дидактичні основи побудови професійно-трудового навчання у допоміжній школі висвітлювалися в працях відомих учених-дефектологів О.Граборова, Г.Дульнева, І.Єременка. В них

розкрито специфічні особливості становлення психіки розумово відсталих і розроблено засоби педагогічної корекції основної вади. Досвід роботи допоміжних шкіл з цієї проблеми висвітлювався у публікаціях В.Бондаря, В.Карвяліса, Г.Мерсіянової та ін.

В умовах сьогодення на систему професійно-трудового навчання розумово відсталих учнів покладаються нові завдання – оновлення соціальних пріоритетів особистості, формування компетентності, посилення гнучкості та мобільності соціальної поведінки, підготовленості до праці й готовності включитися в трудову діяльність. Соціалізація дітей з особливостями психофізичного розвитку у процесі професійно-трудової реабілітації – пріоритетна функція сучасних спеціальних навчально-реабілітаційних закладів.

Отже, метою даної статті є висвітлення особливостей процесу соціалізації розумово відсталих дітей через трудову діяльність в умовах багатoproфільного навчально-реабілітаційного центру.

Під час висвітлення даної теми, наші зусилля були спрямовані на те, щоб питання соціалізації розумово відсталих учнів через трудову діяльність, вирішувалися шляхом комплексного підходу і скоординованої співпраці всіх учасників навчально-виховного процесу. Базою для вивчення цієї проблемистав Комунальний заклад освіти «Багатoproфільний навчально-реабілітаційний центр «Натхнення» Дніпропетровської обласної ради», метою діяльності якого є реалізація права на освіту дітей з особливими освітніми потребами, зумовленими складними вадами розвитку, їх інтеграція в суспільство шляхом здійснення комплексних реабілітаційних заходів, спрямованих на відновлення здоров'я, здобуття освіти відповідного рівня, розвиток та корекцію порушень. Структурним підрозділом Центру є спеціальна загальноосвітня школа-інтернат для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку.

Відповідно до Статуту в Центрі навчаються діти зі складним вадами розвитку, а саме діти з розумовою відсталістю, розумовою відсталістю в поєднанні з тяжкими порушеннями мовлення та діти, які мають вади зору в поєднанні з розумовою відсталістю.

Учні нашого Центру відрізняються від своїх однолітків, вони мають такі особливості, як порушення емоційно-вольової сфери, координації рухів, нестійка увага, низька пізнавальна активність, деяка повільність та невпевненість у собі, поведінкові розлади тощо.

Характерна особливість складу учнів нашого Центру – це велика різноманітність. В одному класі можуть навчатися діти різного віку (різниця складає до двох років), з різними клінічними діагнозами, з неоднаковою зоною найближчого розвитку. Розумова відсталість часто супроводжується ускладненнями, зумовленими порушеннями нейродинаміки, діяльності аналізаторів.

У зв'язку з цим, в умовах Центру, залежно від ступеня інтелекту, фізичного здоров'я, можливостей і потреб розумово відсталих учнів нашим педагогами здійснюється корекційно-розвиткова та навчально-виховна роботи з метою подальшого їх пристосування до життя в умовах навколишнього соціального середовища. Пройшовши спеціальне навчання, багато хто з них соціально адаптуються і працевлаштовуються. Прогноз їх розвитку відносно благополучний.

Спеціальне навчання, спрямоване на загальний розвиток вихованців, передбачає в першу чергу формування у дітей вищих психічних процесів, особливо мислення та емоційно-вольової сфери.

Формування розумової діяльності сприяє просуванню розумово відсталої дитини в загальному розвитку і тим самим створює реальну основу для соціально-трудової адаптації випускників нашого закладу.

Вдосконалення емоційно-вольової сфери учнів відіграє велику роль в засвоєнні знань, умінь і навичок, у встановленні контактів з оточуючими і в соціальній адаптації дітей у школі та поза нею.

За твердженням Л. Виготського: «Розвиток розумово відсталих дітей відбувається нерівномірно в різні вікові періоди... активізація пізнавальної діяльності змінюється роками, протягом яких як би підготовляються, концентруються можливості, необхідні для подальших позитивних зрушень... Найбільше просування можна помітити протягом перших двох років навчання, на четвертому-п'ятому році і в кінці навчання». У зв'язку з цим, протягом усього терміну навчання розумово відсталих дітей,

перед педагогічним колективом постає питання: «Чого і як на різних вікових етапах навчати дітей з інтелектуальними порушеннями для їх успішної професійно-трудової соціалізації у майбутньому?».

Цінність трудової діяльності для соціалізації дітей з особливими потребами наш колектив розглядає з кількох позицій.

По-перше, оволодіння трудовими навичками. Трудова діяльність дозволяє дитині самостійно забезпечувати собі життєво важливе функціонування; у міру набуття трудових умінь дитина набуває почуття впевненості; зменшується небезпека щодо неможливості вижити без дорослих.

По-друге, трудова діяльність сприяє розвитку рольових якостей, формуванню вміння докладати зусилля для досягнення мети, що надзвичайно важливо для людини, і чим раніше вона починає відчувати задоволення від трудових зусиль, тим оптимістичніше буде дивитися на світ, так як отримує впевненість у своїй здатності долати труднощі.

По-третє, трудова діяльність сприяє розвитку творчості не тільки на рівні уяви, як це відбувається в грі, але і на рівні отримання матеріальних результатів творчості; у трудовій діяльності дитина стає перетворювачем, що піднімає її на вищу сходинку соціалізації в межах наявного віку.

Розглядаючи особливості соціальної адаптації наших учнів, слід зазначити, що незважаючи на труднощі формування уявлень і засвоєння знань і навичок, затримку у розвитку видів діяльності, вони все-таки мають можливості для розвитку. У наших вихованців в основному збережено конкретне мислення, вони здатні орієнтуватися в практичних ситуаціях, орієнтовані на дорослого, у більшості з них емоційно-вольова сфера більш збережена, ніж пізнавальна, вони охоче включаються в трудову діяльність, оволодівають елементарними знаннями та вміннями, здобувають професійно-трудова підготовку з нескладних видів діяльності, що дає змогу у подальшому вести самостійне трудове життя у суспільстві. Наші педагоги намагаються надавати якомога більше свободи і самостійності в діях, не робити за дитину те, що вона сама зможе зробити.

Для успішної підготовки розумово відсталих учнів до самостійної трудової діяльності систему роботи з трудового навчання вчителі Центру проводять в три етапи.

Перший етап – трудова пропедевтика – уроки ручної праці (1-3 класи). На цьому етапі закладається база з формування в учнів загальної готовності до трудового навчання. На уроках ручної праці наші вихованці отримують знання про різні матеріали і вміння роботи з ними; оволодівають вміннями користуватись інструментами; їм прищеплюється інтерес до трудової діяльності.

Другий етап – професійна орієнтація – уроки ручної праці, які проходять на базі навчальних майстерень (4 класи). На цьому етапі вчителі здійснюють загальнотехнічну підготовку учнів до професійно-трудового навчання шляхом вироблення загальних прийомів праці. Особливу увагу приділяють вивченню інтересів і здібностей дітей.

Третій етап – професійна орієнтація та професійно-трудова підготовка – уроки професійно-трудового навчання у шкільних майстернях (5–9 класи). В міру можливостей навчальних шкільних майстерень і матеріально-технічної бази нашого Центру учнів залучають до виконання завдань виробничого характеру.

На першому етапі специфіка цієї роботи пов'язана з формуванням трудових умінь і навичок під час занять з трудового навчання та в позакласній роботі з самообслуговування. Зокрема, в учнів формуються початкові уявлення про професії, про роль праці в житті людини, виховується повага до людей робітничих професій, потреба в дотриманні порядку на робочому місці, у взаємодопомозі. Особлива увага звертається на вивчення поведінки учнів та їхніх дій на уроках праці, під час виконання трудових операцій, а також під час самообслуговування та виконання суспільно корисної праці. Ми вважаємо, що досить важливими на цьому етапі є спостереження лікаря, які у поєднанні з психолого-педагогічними даними можуть стати вагомими для попереднього визначення майбутнього профілю навчання.

На другому етапі продовжується спостереження за учнями, педагоги знайомлять їх з різними видами праці, професіями, проводяться тематичні екскурсії на підприємства, зустрічі з робітниками, посилюється увага до виховання інтересу до професій, з яких школа готує майбутніх робітників. Для

цього на уроках праці та в позакласний час проводяться бесіди про робітничі професії, тематичні перегляди кінофільмів, телепередач, учні беруть участь в організації виставок дитячих робіт, вечорів і свят, присвячених їхній майбутній професії.

Особлива увага звертається на виховання інтересів і мотивів до доступних нашим вихованцям професій. Ми дійшли висновку, що така робота буде ефективною, якщо вона проводиться в цікавій, доступній формі, з урахуванням віку учнів, їхніх знань про професії та рівня загальношкільських умінь і навичок.

На третьому етапі особливість профорієнтації полягає в тому, що ця робота проводиться шляхом знайомства з конкретною спеціальністю, з відповідною технікою, технологіями, організацією виробництва.

Ознайомлення дітей з працею нашими педагогами здійснюється через різні види діяльності: уроки, заняття, читання художньої літератури, вислови відомих людей, загадки, вірші, елементи казкотерапії, конкурси, змагання, спостереження, дидактичні ігри та вправи. Знайомлячи дітей з працею дорослих, вже починають орієнтувати їх на ту чи іншу професію, показуючи її значимість і необхідність. Екскурсії, спостереження під час прогулянок, допомагають виховувати в дітях повагу до людей праці, інтерес до трудової діяльності дорослих, бережливе ставлення до результатів праці. Включення праці в режимні моменти закладу підвищує працездатність учнів; додержання гігієнічних вимог до умов праці передбачає розумне нормування фізичного навантаження, раціональне поєднання праці з відпочинком. При цьому ми враховуємо (особливо у пропедевтичний період трудового навчання) вікові, індивідуальні, типологічні особливості учнів, їх стать.

Соціалізація дитини у суспільстві залежить від ступеню сформованості у неї життєвих компетенцій. Але ні самостійність, ні пізнавальна активність, ні аналізуюче спостереження, ні ігрова діяльність не виникають самі собою. Вони формуються в процесі сумісної діяльності дорослого та дитини. Тому формування цих компетенцій – одне з основних завдань, які вирішуються в нашому Центрі, де навчаються діти зі складними вадами розвитку.

Для того, щоб дитина стала проявляти самостійність, повинна проводитися підготовча робота. Педагоги не залишають без уваги жодного дитячого прояву «Я сам». Ми намагаємось заохочувати прагнення кожного вихованця бути особистістю, бути самостійним і незалежним. Дитині потрібне не тільки ствердження його в колективі однолітків та у відносинах з дорослими, а і відчуття себе як особистості. Наявність певної кількості навичок та умінь викликає у дитини з вадами розвитку впевненість у собі, яка так необхідна для подальшого розвитку активності та самостійності.

Формування будь-яких навичок – це не просто педагогічний засіб, і навіть не система таких засобів, а створення таких умов, які б сприяли вихованню у дитини позитивних звичок. Організація самостійної діяльності дітей особливо актуальна при вихованні даної категорії дітей.

Аналізуючи стосунки батьків та дитини, ми бачимо дві крайнощі: або надмірна турбота, або недостатність уваги і не усвідомлення батьками особливостей своєї дитини. У першому випадку батьки не дають змоги дитині робити щось самій – такі діти мають, як правило, недостатньо розвинені практичні навички. Найпоширеніша помилка батьків – робити за дитину те, що вона в змозі зробити сама (вдягатись, вмиватись, скласти особисті речі тощо). В другому випадку у дитини спостерігається педагогічна занедбаність, або ж, навпаки, в неї добре розвинена самостійність (це залежить від пізнавальних та адаптивних здібностей дитини).

Невпевненість дітей у собі особливо помітна на заняттях. Часто можна почути: «Допоможіть мені», що слід розуміти як «Зробіть це за мене», або «Я не вмію», що означає «Не буду робити». Вчителі та вихователі докладають чимало зусиль, щоб переконати учня в тому, що він в змозі виконувати дію сам. В таких випадках ми керуємось принципом «Я знаю, що тобі важко, і трохи тобі допоможу. Але зробиш це ти сам». На початковому етапі навчання навичкам самообслуговування, малювання, ліплення тощо допомагаємо малюкові так званним прийомом «рука в руці», коли дорослий стоїть позаду дитини і своїми руками легко направляє руки учня.

Робота з формування навичок самостійності в умовах нашого Центру організовується за

кількома напрямками.

На загальноосвітніх заняттях(самостійне виконання індивідуального завдання хоча б 2–3 хвилини). Завдання підбираємо з урахуванням можливостей та рівня інтелектуального розвитку дитини. Наприклад, наприкінці заняття з ознайомлення з довколишнім світом (обстеження та визначення властивостей повітряної кульки) вчитель пропонує дітям намалювати кульку за допомогою трафаретів. Діти користуються внутрішніми або зовнішніми трафаретами, а якщо у дитини добре сформовані моторика та координація рухів, вона малює без допомоги трафаретів.

На спеціально організованих заняттях, присвячених цій темі, ми опрацюємо план-схеми для складання описових розповідей «Чим я можу порадувати своїх рідних», «Що я вмю робити», «Як я допомагаю мамі, татові», «Що подарувати другові» тощо. Використання їх, по-перше, сприяє розвитку мовленнєвої компетентності, а по-друге, виховує у них почуття власної значимості та допомагає подолати почуття невпевненості.

На індивідуальних заняттях: в ході таких занять корекційні педагоги вчать дітей шнурувати взуття, застібати гудзики, обводити контурні зображення крізь напівпрозорий папір (кальку), копіювати картинки, малюнки, пізнавати предмети на дотик, сортувати різний природний матеріал, виконувати дії з самообслуговування та інше. В ході індивідуальних занять дефектологи дотримуються певної послідовності: спочатку показують, супроводжуючи показ поясненням, потім повторюють дії сумісно з дитиною, і тільки потім дитина виконує запропоновану вправу самостійно.

Але не можна забувати й про мотивацію. Завдання повинне бути цікавим, викликати в учня бажання зробити його якнайкраще.

Створення зон для самостійної діяльності дітей: доступ до куточків для ручної праці та малювання діти мають вільний, а пропонувані в них посібники та іграшки – цікаві для дітей та носять розвиваючий характер. Ці куточки мають трафарети (зовнішні та внутрішні), малюнки для розфарбування, кольорові олівці та фломастери, ручки, папір білий, кольоровий, копіювальний та напівпрозорий, сторінки із старих журналів тощо. Там же розташовані лабіринти різного рівня складності. Діти малюють шлях проходження лабіринту на накладеному на нього напівпрозорому папері, вдосконалюючи свою моторику, координацію. Наші вихователі слідкують за тим, щоб ці зони були діючими, а посібники періодично змінювались.

На побутовому рівні: (формування навичок самообслуговування і корекція відносин дитини у колективі). Вчимо дітей слідкувати за чистотою особистих речей, готувати та прибирати своє місце для занять.

В роботі з батьками: через різні форми роботи вчимо батьків виховувати в дітях самостійність.

Діти залучаються до чергування, поливання квітів, розставлення посуду перед обідом, прибирання навчального приладдя.

Роль фізичної праці в корекції розвитку розумово відсталої дитини є надзвичайно великою.

Специфіка навчального процесу в спеціальній школі також вимагає тісного зв'язку трудового навчання із загальноосвітніми предметами. Цей зв'язок в нашій роботі є двобічним і взаємозумовленим. Як у процесі трудової діяльності систематично використовуються знання, здобуті на уроках (про міри часу; одиниці маси; одиниці довжини; про властивості окремих предметів і явищ тощо), так і під час вивчення загальноосвітніх предметів використовуються вміння, набуті в процесі трудової діяльності (уміння вимірювати, важити, обчислювати, розбирати, монтувати тощо).

Необхідність такого зв'язку зумовлюється змістом навчальних програм. У процесі вивчення навчальних дисциплін вчитель створює такі ситуації, коли чітко виступає потреба у використанні трудових умінь і навичок. Так само у процесі трудового навчання вчитель стимулює учнів до використання знань, набутих при вивченні інших предметів.

Реалізація таких взаємозв'язків залежить від правильної організації навчальної діяльності учнів. Однією з важливих умов такої організації є залучення учнів до активної діяльності під час засвоєння знань. Уся діяльність учнів в нашому Центрі будується на основі самостійного використання набутого досвіду, самостійного пошуку способів розв'язання завдань. За таких умов зв'язок загальноосвітніх

знань і трудової діяльності дітей стає стимулом до активізації виховного і навчального процесів, максимально сприяє корекції вад психічного розвитку учнів і подальшому формуванню новоутворень їхньої особистості.

У процесі загального і трудового навчання педагоги нашого Центру виховують в учнів правильне відношення до праці. Це означає, що учень повинен не тільки навчитися володіти інструментами праці, але і разом з цим навчитися працювати в колективі і для колективу, бути дисциплінованим в праці, дбайливо відноситися до обладнання, до інструментів, матеріалів і т.п. Все це супроводжується осмисленням мотивів своєї поведінки в процесі виконання роботи.

Вже традиційними стали проведення в нашому закладі предметних тижнів з трудового навчання, в рамках яких проходять майстер-класи: «Світ ремесел», «Декоративно-петриківський розпис», «Свічкова майстерня», «Валяння з вовни» тощо.

Вихованці нашого Центру разом з педагогами трудового навчання приймають участь в виставках декоративно-прикладного мистецтва районного, міського та обласного рівнів. Підготували та провели майстер-класи з різних технік художніх промислів для учнів загальноосвітніх навчальних закладів міста, де мали змогу продемонструвати свої вміння та навички.

Постійно проводяться благодійні ярмарки-розпродажі дитячих робіт. Вилучені кошти направлялися на допомогу бійцям антитерористичної операції. Ця допомога не залишилась без уваги і на день Незалежності заклад отримав Благословенну грамоту Патріарха Київського і всієї Русі-України.

З метою закріплення здобутих у процесі трудового навчання знань, умінь і навичок, та використання їх на практиці вчителі ефективніше почали використовувати можливості позакласної роботи. Учні молодших і старших класів активно залучають до самообслуговування, суспільно-корисної праці, занять у гуртках, майстер-класів, виставках дитячої творчості, шкільних ярмарків.

Уроки соціально-побутового орієнтування проходять у вигляді різноманітних змагань, сюжетно-рольових ігор, екскурсій, конкурсів. Будь-яка екскурсія не є самоціллю і використовується з іншими організаційними формами навчання за певною темою. В процесі екскурсії проводяться практичні роботи. Так, під час екскурсії на Нову пошту учні вчать заповнювати бланки, щоб відправити бандероль, в супермаркетах – вчать правильно обирати покупку, в театрі, на різноманітних виставках – правильно поводитися та спілкуватися з людьми. З метою зацікавлення дітей до приготування їжі, що в подальшому знадобиться їм у самостійному житті, проводяться «Кулінарні шоу».

Розпочату роботу педагогами трудового навчання, вчителями соціально-побутового орієнтування із соціалізації вихованців продовжують вихователі.

Цілодобове перебування дитини з особливими освітніми потребами в закладі вимагає від неї володіння певними культурно-гігієнічними навичками, навичками самообслуговування, виконання трудових доручень відповідно віку.

Заняття з формування культурно-гігієнічних навичок та навичок самообслуговування педагоги нашого Центру розподілили та проводять за наступними етапами:

- створення позитивно-емоційного ставлення до навичок;
- демонстрація дії педагогом (показ і коментування кожної дії);
- спільні дії педагога з дитиною;
- дії дитини через наслідування дій дорослого;
- самостійні дії дитини (планування своєї діяльності, коментування поетапності виконання дій самою дитиною).

Вони носять ігровий характер, однак мають певні цілі та завдання, засоби їх здійснення і тим самим принципово відрізняються від гри. Головна їх особливість полягає в тому, що завдання дитині пропонується в ігровій формі. Діти грають, не підозрюючи, що оволодівають певними знаннями, навичками дій з предметами, навчаються культурі спілкування один з одним.

В процесі формування культурно-гігієнічних навичок та навичок самообслуговування у дітей з розумовою відсталістю виникають труднощі. Але незважаючи на це, ми надаємо дітям якомога більше

свободи і самостійності в діях, не робимо за дитину те, що вона сама зможе зробити.

Вихователі здійснюють корекційно-розвиткову роботу протягом усього виховного процесу.

Так, під час ранкових режимних моментів діти виконують гімнастику, санітарно-гігієнічні процедури, прибирають ліжко, одягаються, чепуряться. Отриманні теоретичні навички під час бесід «Обираємо здоровий спосіб життя», «В здоровому тілі – здоровий рух», «Чистота – запорука здоров'я», «Коса – дівоча краса», «Чарівне люстерко», «Шкіра – дзеркало здоров'я», «В гостях у Мийдодира» тощо, ігор «Допоможемо ляльці», «Обираємо засоби догляду за одягом та взуттям», «Лото» та інше, діти переносять набуті знання у практичні дії. В ранішньому шкільному віці дорослий своїм власним прикладом надає допомогу при застиланні ліжка, одяганні, вчить правильно користуватися зубною щіткою. При щоденному повторі та корекції дій вихованець набуває певних навичок вже десь через місяць дитина виконує всі вимоги вихователя самостійно. Якщо ж все таки дитині складно опанувати ці операції, вихователь закріплює за дитиною дитину-наставника або продовжує працювати з нею індивідуально.

Щоб залучити до чергування в класі та їдальні, до прибирання на подвір'ї, вихователі Центру створюють особливу загальну турботу, спрямовану на допомогу комусь третьому, який потребує допомоги, та використовує такий педагогічний прийом, коли педагог спочатку допомагає дитині виконати нове завдання, відчутти задоволення від успіху, віру в те, що це він може робити, а після цього починає саме роботу з використанням набутих навичок, але яка представляється як вдосконалення того, що дитина вже може робити.

В старшому шкільному віці санітарно-гігієнічні вимоги ускладнюються. Діти самостійно чергують в спальнях (витрушують постіль, міняють білизну, миють підлогу), в їдальні (сервірують, збирають брудний посуд), прибирають класні кімнати, більш ретельно відносяться до свого зовнішнього вигляду.

Найсприятливіші умови для опанування трудовою діяльністю учнями Центру є заняття господарсько-побутовою, суспільно-корисною працею. Саме тут діти можуть осмислити і зрозуміти сутність і значення трудової діяльності. Здійснення будь-якого завдання передбачає поетапну роботу. Так, готуючи дітей до праці на шкільному подвір'ї, вихователі перш за все ставлять перед ними мету, окреслюють план діяльності. Далі організують дітей на виконання поставлених завдань і контролюють весь процес виконання. Дуже важливим є етап оцінювання результатів кожного вихованця і колективу в цілому. До такого порядку привчають дітей, починаючи з 1-го класу. В результаті багаторазових повторень одних і тих же дій, їх послідовності, при постійному виховному впливі в учнів виробляються необхідні звички, навички, які у подальшому міцно засвоюються і стають правилом для виконання. Так, у 8–9 класах вихованці вже самостійно можуть оцінити обсяг робіт, самі, без вагань, вибирають собі діяльність (підмітати, збирати листя, вантажити сміття у мішки, виносити сміття). Різноманітність видів діяльності у процесі виконаних трудових операцій дає дітям можливість набутти позитивних морально-вольових якостей.

Для кращого усвідомлення користі праці проводяться виховні бесіди: «Добросовісна праця – основа майбутнього», «Кожна праця в радість», «Людина славна своїми ділами», «Вчись, навчайся, щоб вміти трудитись»; трудові десанти: «Я хочу, щоб моє місто було гарним», «Приберемо подвір'я школи», «Моя школа – мій дім». Вихователі будують свою роботу з дітьми так, щоб діти усвідомили, що від результатів їх праці у подальшому житті буде залежати майбутня адаптація у соціумі. З цією метою проводиться профорієнтаційна робота серед вихованців, а саме, для учнів початкових класів бесіди: «Професії моїх батьків», «Ким я хочу стати»; ігри: «Лото професій», «Допоможи Незнайці», «Помогайчик», «Чарівний мішечок»; сюжетно-рольові ігри: «Лікарня», «Магазин», «Транспорт» та інше.

У підлітків вихователі Центру розширюють знання про професії через більш глибоке ознайомлення з ними. Після циклу бесід «Робочі професії нашого міста» діти відвідують підприємства з метою формування цілісного уявлення про професії.

Вихователь в основній школі спрямовує свою роботу на виховання усвідомлення соціальної значущості праці, розвиненої потреби в трудовій активності, формування працелюбності, морально-психологічної підготовки дітей до майбутньої трудової діяльності. Через виховні бесіди «Подорож у

майбутню професію», «Що треба знати, щоб навчитися майбутній професії», «Добросовісна праця – основа твого майбутнього», «Я маю право на працю», «Як правильно організувати працю», «Яку вигоду дає робота працівникові» тощо, відвідування дня відкритих дверей в професійному ліцеї, де вихованці на власні очі побачили роботи, які виконують студенти, самі спробували замісити перфоратором розчин для штукатурки, штукатурити стіни, відвідали навчальні аудиторії, зустрічі з випускниками нашого Центру, які отримали професії і працюють на підприємствах міста, анкетування «Я вибираю майбутню професію», круглі столи з батьками та представниками міського центру зайнятості – вихователі дають змогу дітям свідомо, з урахуванням своїх можливостей обрати майбутні професії та продовжити навчання.

Профорієнтаційна робота буде неефективною, якщо не залучати до неї батьків учнів. З цією метою в закладі проводяться батьківські збори, де розглядаються питання щодо можливості вибору професії та подальшого навчання учнів, надаються консультації щодо умов вступу до навчання в ліцей та оформлення відповідних документів.

Одним з механізмів у розв'язанні задач соціалізації дітей з особливими освітніми потребами є організація гурткової роботи в спеціальному закладі. Вже традиційними стали гурткова робота в групах з першого по дев'ятий клас, яку організують вихователі, вчителі трудового навчання і керівники гуртків. Серед них слід відмітити систематичну та творчу роботу гуртків: «Маленька леді», «Чарівна стрічка», «Маленькі чарівники», «Країна майстрів», «Чемпіон», «Веселий м'яч».

Активна зайнятість учнів у гуртках та продуктивність творчої діяльності сприяють формуванню основних життєво важливих компетентностей учнів: особистісної, комунікативної, полікультурної, соціальної тощо.

Учні вчать культурі мовлення та спілкування, приймають участь у зустрічах з цікавими людьми, проведенні тематичних вечорів та свят, конкурсах-оглядах, виставках творчої діяльності міського та обласного рівнів.

Профорієнтаційна робота є складовою трудового навчання і виховання учнів нашого Центру. Вона є пріоритетним напрямком та спрямована на розв'язання наступних завдань: ознайомлення учнів з професіями; вивчення індивідуальних можливостей учнів для здобуття професій; формування в учнів вміння співвідносити свої можливості й здібності з вимогами, необхідними для здобуття певної професії; забезпечення розвитку професійно важливих якостей особистості, виховання бажання працювати за обраною професією.

Усвідомлений вибір професії і якісне оволодіння нею можливе лише тоді, коли учні мають достатній обсяг знань про неї, професія є доступною відповідно до пізнавальних можливостей дитини, тому при виборі профілю навчання враховуються характерні особливості учнів (інтереси, потреби, нахили, здібності, професійні наміри, мотиви вибору, риси характеру, темперамент, стан здоров'я).

Практика роботи нашого Центру свідчить, що особливості психофізіологічного розвитку розумово відсталих школярів не дозволяють ставити питання щодо вільного вибору професії самим учнем, як це відбувається в загальноосвітній школі: вади розвитку та властиве учням некритичне мислення ускладнюють самостійне оцінювання власних можливостей. І, звичайно, першим порадиником у цій справі є педагог-дефектолог, практичний психолог, соціальний педагог, адміністрація Центру.

Виховання правильного відношення до праці у дитини з вадами розвитку можливе лише за умови систематичної організації її власної трудової діяльності у родині, школі, в інтернаті; при показі їй конкретних зразків правильного відношення до конкретних видів праці (праця з самообслуговування, праця в майстерні, праця під час навчання і т.п.).

Висновок: якими б не були психічні, фізичні та мовленнєві обмеження, поряд з ними в учнів є резерв розвитку, використання якого значною мірою сприяє поліпшенню якості їх життя, стану перебування в соціумі.

Використана література:

1. Мерсіянова Г.М. Професійно-трудове навчання у спеціальному загальноосвітньому закладі для розумово відсталих дітей. Київ, 2011. – С.3-7.
2. Миронова С.П. Олігофренопедагогіка. Компактний навчальний курс. Навчальний посібник. Кам'янець-Подільський, 2008.

– С. 118-122, 147-151.

3. Рубинштейн С.Я. Психология умственно отсталого школьника. М.: Просвещение, 1986. – 192с.

4. Положення про навчально-реабілітаційний центр. Нормативна база.

References:

1. Mersijanova G.M. Profesijno-trudove navchannja u special'nomu zagal'noosvitn'omu zakladi dlja rozumovo vidstalih ditej. Kiiv, 2011. – S.3-7.

2. Mironova S.P. Oligofrenopedagogika. Kompaktnij navchal'nij kurs. Navchal'nij posibnik. Kam'janec'-Podil's'kij, 2008. – S. 118-122, 147-151.

3. Rubinshtejn S.Ja. Psihologija umstvenno otstalogo shkol'nika. M.: Prosveshhenie, 1986. – 192s.

4. Polozhennja pro navchal'no-reabilitacijnij centr. Normativna baza.

Шевченко Н.П. Социализация детей с интеллектуальными нарушениями через трудовую деятельность в условиях учебно-реабилитационного центра.

В статье приводятся результаты исследований особенностей трудовой деятельности умственно отсталых учеников во время их обучения в многопрофильном учебно-реабилитационном центре. Осуществляется анализ педагогической работы с умственно отсталыми учениками (легкая умственная отсталость, умеренная умственная отсталость) и этапы трудового обучения данной категории учеников. Автором определяются пути решения этого вопроса в отдельно взятом заведении - Коммунальном учреждении образования «Криворожский многопрофильный учебно-реабилитационный центр «Натхнення» Днепропетровского областного совета.

Ключевые слова: дети с особыми образовательными потребностями, умственно отсталые ученики, легкая умственная отсталость, трудовое обучение, адаптация, социализация.

Shevchenko N. P. Socialization children with intellectual disabilities through labor activity in education and rehabilitation center

In this article, the author presents the research results of labor activity features of children with intellectual disabilities during their study in Rehabilitation Center. The author provides an analysis of pedagogical work with this kind of pupils (with mild intellectual disabilities and moderate intellectual disabilities) and presents phases of work training of such category of pupils.

The author indicates the ways of solving this problem in this educational establishment - municipal educational institution "Education and Rehabilitation Center "Nathnennia" in Kryvyi Rih, Dnipropetrovsk region.

Key words: children with special educational needs, children with intellectual disabilities, mild intellectual disabilities, work training, adaptation, socialization

Стаття надійшла до редакції 14.09.2015 р.

Статтю прийнято до друку 20.09. 2015 р.

Рецензент: д.пед.н., проф. Гладуш В.А.

УДК 376.36 : 611.22

Шеремет М.К., Ромась О.Ю.

ПРОБЛЕМА ПОРУШЕНЬ ГОЛОСУ У ОСІБ ГОЛОСОМОВЛЕННЕВИХ ПРОФЕСІЙ

У статті розглядається проблема порушення голосової функції у осіб голосомовленневих професій. Здійснено аналіз літературних джерел, присвячених відновленню голосової функції з функціональними порушеннями голосового апарату. Обґрунтовано застосування відіоларингостробоскопічного обстеження. Проаналізовано якісні характеристики голосу у 25 працівників голосомовленневих професій. Запропонована оригінальна методика реабілітації голосової функції у хворих з функціональними дисфоніями та фонастеніями.

Ключові слова: функціональна дисфонія, фонастенія, голосова функція, відіоларингостробоскопія.

Голос є одним з інтегральних показників здоров'я людини, стан якого обумовлений діяльністю різних систем організму (нервової, ендокринної, респіраторної) та слухового аналізатора. Порушення голосової функції погіршують якість життя людини, впливаючи на міжособистісні відносини, і створюють труднощі в роботі, особливо у осіб голосомовленневих професій. Тому ефективна реабілітація пацієнтів з дисфонією є актуальним завданням логопедії [7,8].

Частота голосових порушень різноманітних функціональних станів представлена науковцями з різними даними, які коливаються в межах від 15% до 70% від загального числа людей, які звернулись з скаргами на порушення голосу (О.С. Орлова).

Найбільші порушення голосової функції зустрічаються у осіб голосомовленневих професій, які не володіють навичками правильної голосоподачі. Неправильна техніка голосоведіння і, як наслідок